

Babylone liberabis, ita Christus homines inferno liberabit; sed tu hoc non cognoscis. Hoc est quod ait Paulus, *Hebr.* 1, 4: « Multifariam multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio; » ubi pro multisque modis, græce est *πολυτρόπος*, id est multis modis, formis, figuris, similitudinibus.

11. SI GALAAD IDOLUM, ERGO FRUSTRA ERANT IN GALGAL BOVES IMMOLANTES. — Nota: « Galaad » erat urbs et regio trans Jordanem, pertinens ad decem tribus, puta ad Ruben et Gad; unde primo occurrit Assyriis invadentibus terram Israel, et ab eis expugnata est, *IV Reg.* xv, 29. Galgal vero cis Jordanem erat, et spectabat ad tribum Juda, ait S. Hieronymus. Porro tam Galaad fuit celebris idolis, ut patet cap. vi, 9, quam Galgal, ut patet cap. ix, 15. Sermo est ad duas tribus, puta ad Judam, *q. d.* Vos, o duæ tribus, agnoscitis Galaaditarum vitulos esse idolum, id est rem vanam, numen fictum et pictum, ideoque iniquum et impium (hoc enim significat *פסל אבן*), eaque de causa vidistis aras illius dirui ab Assyriis, vertique in acres lapidum, terramque ejus desolatam, ac desolatam aratro et sulcis subigi. Cur ergo simile idolum, puta vitulos, sive boves frustra colitis,isque immolatis in Galgal? Idcirco enim terra vestra in similes acres lapidum redigetur ac desolata sit, et aratro sulcisque a bobus subigetur. Ita S. Hieronymus, Lyranus, Clarus et alii. Unde ex Hebræo expressus sic verti potest cum Vatablo: *Si in Galaad iniquitas, vel vanitas, puta idolum iniquum et vanum, fuit utique, vani facti sunt, id est idcirco in vanum abierunt, excisi sunt et evanuerunt; cur, in Galgal bobus (vel boves) sacrificaverunt?* Hoc est « Judicium Juda, » de quo dicit vers. 2: « Judicium ergo Domini cum Juda, et visitatio super Jacob, » *q. d.* Si Galaaditis idolum non profuit, sed obfuit, pariter et tibi, o Juda, idolum in Galgalis non proderit, sed oberit. In Hebræo est nervosa peronomasia in vocibus *פסל אבן, פסל אבן, פסל אבן*. Respicit enim ad vers. 8, *q. d.* « Dixit Ephraim: Dives effectus sum, inveni idolum; » hebraice *on*: « Omnes labores mei non inveniunt iniquitatem, » hebraice *on*. Huic respondet hic Galaad esse *aven*, id est iniquitatem, vanitatem et idolum, ideoque laborem et dolorem, itque probat ex eo quod ejus ara in acres et sulcos redacta sint. Videtur ergo hæc propheta edita ab Osee post vastatam ab Assyriis urbem Galaad in tribu Gad, antequam ab eisdem vastarentur Samaria et Galgala, quæ erant trans Jordanem, cum eis eum esset tribus Gad et Galaad. Ita Sanchez.

Secundo, pro *ergo* hebraice est *וְאֵח*, id est certe, utique, ergo, verumtamen, *tamen*, uti legitur Biblia Plantiniana et Haymo, qui proinde exponit, *q. d.* Si Galaad, id est Israel, colit idolum, ei ex parte condonandum est, quia templo et altari Dei caret; tibi tamen, o Juda, colenti eadem idola in Galgalis, condonandum non est;

quia tu possides Dei templum, altare, sacerdotes, scribas, etc.

Tertio, alii, *q. d.* Si vituli idola colere, ite in Galaad; ibi enim est sedes idololatriæ: nolite ergo ea colere in Galgalis; quia hic locus pertinet ad Judam, et consequenter ad Deum, Deique templum (1).

NAM ET ALTARIA EORUM QUASI ACERVI SUPER SULCOS AGRI, — *q. d.* Ne mihi negetis idolum Galaaditis fuisse vanum, frustraneum et noxium; en appello ipsa altaria idolorum. Hæc enim redacta sunt in acres et terram arabilem, ut iam dixi. Aliter Clarus, *q. d.* Miseri ubique acres lapideis colligunt, ut ex eis altaria idolis construunt, et diis terminalibus immolent, relicto Deo vero. Prior sensus est verus et genuinus. Sic enim in terris saxosis, qualis est Judea, solent exiti saxa, ut possint arari et sulcari, quod rustici vocant exossare agros; saxa enim sunt in agris, quod ossa in homine. Sic Persius *Satyra* ultima ait:

Exossatis ager juxta est.

12. FUGIT JACOB IN REGIONEM SYRIÆ. — « Fugit, » scilicet a facie Esau fratris sui, indignantis ob erepta sibi ab eo primogenita, *Genes.* xxviii. Rediit Propheta ad ostendam Dei providentiam et curam, quam habuit de Jacob patre Israelitarum, et per consequens de ipsismet Israelitis, ut demonstret eorum ingratitude, utque eos ad Deum redamandum rursusque colendum revocet.

SERVITIT ISRAEL IN UXOREM (*q. d.* Jacob pro uxore Rachel servitit Laban septem annis): ET

(1) Certe versus hic, inquit Achermann, quod nexum, æque ad se enim difficillior est. Sed si meminerimus, conditionem capitis nostri habitam fuisse sub ultimo Samarie rege Hosea, ob cujus defectionem obsidum Samaritæ per Salmanassar, *IV Reg.* xvii, 1-4, proxime instabat; quo vero tempore in recenti memoria erit facta per Teglatphalassar, *IV Reg.* xv, 29, coll. *I Paralip.* v, 26, incolarum Galaaditis et Galilææ ex patria expulsio, et in captivitate Assyriacam abductio; et nexum, et sensus verborum facillior erit.

Sic hunc versum vertit Maurer, quem secutus est Bodin in sua versione Gallica (*Les Livres prophétiques*, etc., Parisiis 1855): *Num sit Galaad setus? num scelerate agant Galaadites? nil nisi nequitia sunt, nil nisi nequam, prosum nequam, nequissimi sunt: Galgalæ boves sacrificant, etiam eorum Galgalensium ara sunt ut acres lapidum in sulcis agrorum. Sunt duo membrorum pacis, quorum prius perstrinxit Transjordanenses, posterius Cijordanenses, ita ut perditissimi dicuntur utriusque: conf. cap. vi, 8, et iv, 15. Observa etiam, ita conformata esse singula membra, ut tertium respondeat primo, quartum secundo. *וְאֵח* oblique interrogans est. Interrogat autem vates, non quasi dubitet, verum ut eo fortius affirmet. Sepe enim, ut firmissime aliquid asseveremus, asseverationi præmittimus interrogationem. Ad verba ut *acervi lapidum in sulcis agri*, cf. similitum comparationem cap. x, 4. Cogitandum de acervis lapidum, quos congerere solent in opii lapidosos agros expurgant. Est vero eo aptior comparatio, quod istorum acervorum species cunctis inventibus haud absimilis est ara.*

IN UXOREM (id est pro uxore altera, scilicet Lia), SERVAVIT, — id est custodivit et pavit oves Labani. Hic enim *servavit* legendum cum Hebræo, Septuaginta et Romanis, non *servavit*, uti paulo ante.

Sensus est, *q. d.* Deus sua providentia effecit ut Jacob serviens Laban ditaretur, tam in ovibus, quam uxoris ab eo prolubus, puta duodecim Patriarchis, ex quibus vos prognati estis. Nota hebraicis: Hebræi enim per *beth*, id est *in*, significant pretium; dicunt enim: *Emi domum in argento*, id est argento: Comparavi mihi opes in labore, id est labore: Servivi in uxore, id est pro uxore; hoc ergo est *beth* pretij, vel *in uxorem*, id est *ad*, propter uxorem sibi comparandam.

13. IN PROPHE TA (id est per Prophetam, puta Mo- sen) EDUCIT DOMINUS ISRAEL DE ÆGYPTO, ET IN PROPHE TA (per eundem Mo- sen) SERVATUS EST, — a Pharaone aliusque hostibus (1). Quocirca

14. AD TRACUNDIAM ME PROVOCAVIT EPHRAIM (id est Israel, quia tot beneficiis meis ingratus me spernit, et vitulos adorat) IN AMARITUDINIBUS SUIS, — id est in peccatis suis, præsertim idololatriæ, quæ mihi amaritudinem, id est dolorem et bilem, movet. Loquitur anthropopathe. Nota hic peccata et idola vocari amaritudines Dei: quia maxime Deum offendunt, adeo ut, si dolor, meror, anxietas, mo mors et interitus in Deum cadere possent; hæc non aliunde, nec alia sagitta, quam peccato ei obvenirent.

SANGUIS EJUS SUPER EUM VENIET. — « Sanguis »

(1) « In Propheta servatus est. » Eleganter utitur Propheta verbo *שָׁמַר* *schamar*, *servavit*, cum paulo ante adhiberit de pastore, gregem imbellem et errabundum curante, vers. 12: « Et servavit in uxorem, » scilicet greges Labani.

in Scriptura vocatur homicidium, et metonymice pena homicidii, uti hic, *q. d.* Occidit ut reus, ac pena sua necis et sui interitus ipsi obveniet, ipseque imputabitur.

ET OFFROBRIUM EJUS (id est penam opprobrii) RESTITUET ET DOMINUS SUUS, — scilicet pro opprobrio quo ipse Deum affect, adimens ei divinitatem, eamque sacrilego transcribens idolis. Deus enim peccatum nullum, præsertim tam enorme, sinit inultum. Nam, ut ait S. Augustinus in *Psalm.* xlv: « Peccatum punitur est (Deus), quia virga directionis est virga regni ipsius. Puniendum est peccatum: si punitur non esset, nec peccatum esset. Præveni illum: non vis ut ipse puniatur tu puni. » Et mox: « Puniendum non esset, nec peccatum, aut ab ipso. Tu agnosce, ut ille ignoscat. »

Idem in *Psalm.* lvm: « Quid est, inquit, operamentum equitatem? quia hoc in te odisti quod et odit ille, ut incipiat placere Deo, dum hoc in te punis quod displicet Deo. Nam non potest impunitum relinqui peccatum, quia verum est: Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. » Idem in *Psalm.* l, explicans illud: *Eccc enim veritatem dilexisti*, id est, inquit: « Impunita peccata eorum, etiam quibus ignoscis, non reliquitis: veritatem dilexisti, sic misericordiam prærogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confidenti, ignoscis, sed seipsam puniunt. Ita servatur misericordia et veritas: misericordia, quia homo liberatur: veritas, quia peccatum punitur. » Vide eundem, epist. 122 ad *Victorianum*, ubi docet Deum nemini peccanti, ne sancto quidem, parcere; ideoque permisisse Barbaris Italian et Hispanicam invadentibus affligere etiam sanctos viros, et violare sacras virgines.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Israeli minatur excidium, eo quod homines immolaverit vitulis, ut dispergatur, et evanescat quasi nubes ros, gluma et fenum: quia Deus invadet eum quasi leona, pardus, et ursæ rapta catulis. Ergo perditio tua, id est ex te, est Israel: in me vero auxilium tuum. Secundo, vers. 14, avolat ad Christum, docetque quod Christus moriens eos omnesque credentes a morte liberabit, et ex inferno educet: erit enim quasi ventus urens, qui per ignem conflagrationis perdens mundum ingruum in die judicii, cuique sortem pro meritis dividet, et retrahet (2).

1. Loquente Ephraim, horror invasit Baal, et deliquit in Baal, et mortuus est. 2. Et nunc addiderunt ad peccandum: feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinem

(2) In hoc capite et in sequenti, quod arte cum præsertim coheret, pergit Propheta reprehendere peccata Israelitarum et penas eis denuntiare: ita ut quod cap. xii, 15, generalius dixerat, quod Ephraim Deum ad iram provocaverit, nunc et delinquit per specialia explicet.

In definiendo tempore, quo edita fuerit oratio per hæc duo capita decurrens, metrico inter se dissentit inter-

pretis, inquit Maurer, qui ad tempus posterioris interregni illam refert propter locos cap. xii, 11, et cap. xiv, 4. Horum enim primo vates aut frequentes illas atque cruentas regum vicissitudines respicit, quas tempore viderunt inde a Jeroboamo II ad Hoseam usque (*lib. I. Reg.* xv, 10, 14, 25, 30), aut regnum Israelitarum brevi interituro dicit. Versu autem 4 cap. xiv, ab omni cum Assyria

idolorum, factura artificum totum est: his ipsi dicunt: Immolare homines vitulos adorantes. 3. Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus præteriens, sicut pulvis turbine raptus ex arena, et sicut fumus de fumario. 4. Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Egypti: et Deum absque me nescies, et salvator non est præter me. 5. Ego cognovi te in deserto, in terra solitudinis. 6. Juxta pascua sua adimpleti sunt, et saturati sunt: et levaverunt cor suum, et oblit sunt mei. 7. Et ego ero eis quasi leena, sicut pardus in via Assyriorum. 8. Occurrat eis quasi ursus raptus catulis, et dirumpam interiora jecoris eorum: et consumam eos ibi quasi leo, bestia agri scindet eos. 9. Perditio tua, Israel: tantummodo in me auxilium tuum. 10. Ubi est rex tuus? maxime nunc salvet te in omnibus urbibus tuis; et iudices tui, de quibus dixisti: Da mihi regem et principes. 11. Dabo tibi regem in furore meo, et aferam in indignatione mea. 12. Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum ejus. 13. Dolores parturientis venient ei: ipse filius non sapiens, nunc enim non stabit in contritione filiorum. 14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne: consolatio abscondita est ab oculis meis. 15. Quia ipse inter fratres dividet; adducet urentem ventum Domini de deserto ascendente, et sicabit venas ejus, et desolabit fontem ejus, et ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.

1. LOQUENTE EPHRAIM (1) (« Ephraim » vocat Jeroboam, qui ortus fuit ex tribu Ephraim, primusque ex ea creatus est rex Israelis, q. d. Dum loqui crepit Jeroboam Ephraimita, ac inclinare plebem ad idola, puta ad vitulos aureos colendos), BORNOA (vel, ut Symmachus et Theodotius, tremor) INVASIT ISRAEL (ut regi idololatras resistere non audeat, sed ejus metu quasi tremore percussus, Baal, id est idola, puta vitulos aureos ab eo propositos coleret: itaque mortuus est, — tam ipse quam rex ejus, id est captivitate, et morti temporali fuit addictus, ac multo magis spiritum animæ mortem incurrit, mordens eum qui dicit: « Ego sum vita, » Joan. xiv, 6, juxta illud Esch. xviii, 20: « Anima que peccaverit,

Ægyptiive inveniunda societate civis deheritatur; id quod rursus in posterum interregnum valet.

Primo, gravitas sobris Israelitarum exponitur, primo, in suo progressu: quem initiavit vitulorum erectio Jeroboam, promoviit Baalis adoptio, amplius aut promiscua idolorum conlatio, et humanarum sacrificiorum immolatio, 1, 2; secundo, in suo demerito, quod scilicet hinc prosperitatis instabilitas et conversio, atque auxilii divini substractio ostendit, 3, 4; tertio, in sua ingreditur, que ex beneficiarum edictorum oblivione et abusu patet, 5, 6.

Secundo, videlicet divina additur, prædicando, primo, exortum vi ac insidulis domi forisque, a Deo inferreandum, 7, 8; secundo, a scilicet divinum subrebatum, humanum autem insiduosum ad frustrandum, 9-11; tertio, conlatioem idolorum admississimam, natam ex Dei dissimulatione, et populi ad penas stupores, 12, 13.

Tertio, promissio, subdicitur salutis et redemptionis future, primo, per Christi resurrectionem, et victoriam de morte ac inferno adhuc revelandam, 14; secundo, per peccati et peccati remissionem, 15.

(1) Quia in x. Ephraim ab Israele distinguitur, et quasi ei opponitur, non sinitur quidam Ephraim hoc loco pro decem tribubus, ut supra cap. xii, v. 2, et sepis apud Noster: non tamen reliqui prorsus excluduntur, sed Ephraim tantummodo primus et præcipuus notatur.

(Rossmüller.)

ipsa morietur. » Ita S. Hieronymus, Rupertus, Hugo, Lyranus, Emmanuel et Mariana. Ad litteram Baasa occidit Nadab filium Jeroboam, ejusque stirpem everit, ac regnum ad se transiit, III Reg. xv, 29. Aliter Arias: horrorem enim accipit aversionem a Roboam, quam populo impressit Jeroboam, proponens ei illius tyrannidem, et tributorum immanitatem; itaque a populo, aversante Roboam, creatus est rex Jeroboam (2).

Secundo, pro invasit hebraice est נָשָׂא nasa, quod inter alia significat extulit, alienavit. Unde Chaldeus et Vatablus sic vertunt et explicant: Olim cum ipse Ephraim Deum coleret, trecebant omnes dum ipse loqueretur, lunoque extulit ca-

(3) Sant qui hunc versum in diverso sensu intelligent: Ut locus est Ephraim, terror fuit, id est, simul atque vocem suam edidit Ephraimita, percussus sunt tribus relique; tantopere olim potentia et dignitate emittit Ephraimita, ut ad vocem ejus omnes circumcirca exhorrescerent, sustulit ille se, in summum potentie ac dignitatis fastigium evehctus est in Israhel, inter reliquas Israelitarum tribus; et, sed culpam contraxit Baal, id est instituendo Baal cultu, et mortuus est, id est crepit inde ab illo ipso tempore interire. In primo et secundo membro cogit vates de antiquioribus temporibus qua fuerint ante trise inter Hebræos et Israelitas dissidium; in tertio autem de eo tempore, quo Ephraim regnum sui juris est factum, quoque introductus est inter illos deorum cultum. Ita Maurer, quem sequitur Bolin, alii vero interpretes secundum accentuationem nomen הָרֵת rets, protasi jungunt, illudque abstracto pro concreto posito per rem horrendam, instilant, scilicet a Jeroboamo I vitulorum cultum, exponunt, ideoque ad idem tempus, quo Ephraim a Juda divisus fuit, referunt. — Hanc expositionem commendare videntur, inquit Ackermann, primo, parallelismus membri sequentis: « Et deliquit in Baale, qui requirit, ut reatus in priori quoque membro intelligatur; secundo, quia Ephraim loquens, de alio tempore intelligi aequit, quam quo Ephraim a Juda divisus est, adeoque tempus notatur Jeroboam I, qui cultum vitulorum primus instituit.

pul, factusque est rex; sed postquam deflexit ad Baal, mortem incurrit, vitæque et regno privatus est. Per Ephraim intellige Jeroboam, vel ipsamet tribum regiam: tribus enim Ephraim in Jeroboam et posteris, regnum in cæteris tribus obtinuit.

Ver. 2.

2. ET NUNC ADDIDERUNT AD PECCANDUM (q. d. Insuper peccata peccatis, idola idolis addunt et accumulunt: nam) FECERUNT SIBI CONELATILE (conflaverunt idolum) DE ARGENTO SUO (vel auro, aliove metallo) QUASI SIMILITUDINEM IDOLORUM. — Hebraice, juxta intelligentiam, vel conceptionem suam idolorum, sive quam habebant de idolis, hoc est, prout cuicque in mentem venit, prout quisque phantasia sua concepit, prout cuicque visum fuit, vel libuit effligere aut formare hoc vel illud idolum tali vel tali specie, forma et figura: quod clare Noster verit, « similitudinem idolorum. » Hæc enim eorum mentis conceptio vel idea non erat aliud quam idea et similitudo idolorum. Unde subdit:

FACTURA ARTIFICIUM TOTUM EST, — q. d. Idolum nil habet divini, vel divini, sed totum est artificis idea conceptum, et ejusdem manu fabricatum; dum ergo idolum adoras, ideam et phantasmam fabri adoras: illius enim est opus et imago, nec aliunde quam ex hac ejus officina prodiit; sicut enim artifex mente prius concepit ideam domus quam fabricare cogitat, ac deinde juxta eam domum construit et fabricat; ita et idoloplastes, sive artifex idoli, prius format sibi ideam idoli in mente, et verbi gratia talem habeat mensuram, talem vultum, tales oculos, talem situm, etc., ac deinde juxta eam illud ex argento vel auro confiat et efformat. Hebræum ergo הַבְּנוּיָהּ tebana proprie intelligentiam significat, non ideam, a radice בָּנָה ban, id est intellexit; sed in re, intelligentia architecti, artificis et fabri non est aliud quam exemplar et idea rei edificandæ et fabricandæ, quam Hebræi proprie הַבְּנוּיָהּ tabnit vocant, a radice בָּנָה bana, id est edificavit.

Hinc patet, magis subtiliter quam solide et genuine, aliquos per similitudinem idolorum accipere imagines idolorum, q. d. Quanta est Israelitarum vanitas et stultitia, quod non tantum ipsa idola, sed et eorum effigies ac imagines expingant et exculpat, easque colant quasi deos.

HIS IPSI DICUNT: IMMOLATE HOMINES VITULOS ADORANTES. — Vox homines est accusativi casus, non vocativi. Patet ex Hebræo זָבַח אֲדָמָה zoberhe adam: et ex Septuaginta, ζώων ἀδελφῶν, id est immolate homines, v. g. filios quasi victimas; vituli enim defecerunt. Sensus est, q. d. De idolis dicunt idololatras, presertim eorum sacerdotes: Vos, o Israelite, qui vitulos aureos Jeroboam adoratis, immolate eis non tantum oves et hoves, sed et homines; quia id faciunt gentes, et quia id fecit Abraham, immolans Isac filium suum, Genes. xxi. Sed vera causa erat, quia demon sicut cruorem humanum, eorumque necem sibi de-

poscit. Est nervosa antithesis inter vitulos et homines, q. d. Quanta stupiditas est vitulis immolare homines, cum vituli quasi bestie hominibus servire debeant, non homo vitulis? Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Hugo et alii. Aliqui tamen, ut Lyranus, Pagninus, Vatablus et Arias, ζώων homines accipiunt in vocativo, q. d. Vos, o homines, immolate victimas vitulis aureis, eos adorantes.

Nota: Pro adorantes hebraice est שָׁקַץ hissakim, id est osculantes. Unde Vatablus verit: Vos, o homines, qui sacrificatis vitulis, osculantini eos. Solebant enim idololatras, in signum venerationis et adorationis, osculari idolum, aut, si id non possent, manum propriam loco idoli. Hoc est quod ait Job cap. xxxi, 26: « Si vidi solem cum fulguret, etc., et osculatus sum manum meam, » hoc est, si solem fulgentem adoravi osculando manum meam. Et Esch. viii, 47: « Ecce applicant ramum ad naves suas, » quasi adorantes et osculantes Deum, qui ramus hic sacer erat. Vide ibi dieta. Hinc adoro idem est quod ad ora applico, scilicet manum osculando. Ita Plinius, lib. xviii, cap. n.

3. IDCIRCO ERUNT QUASI NUBES MATUTINA. — Culpæ intentat penam excidii, eamque celorem, acrem et plenam, quam proinde quatuor parabolis explicat et exaggerat. Primo est: « Erunt, inquit (scilicet Israelite qui vitulos adorant) quasi nubes matutina, » que cito a sole oriente dissoluta, vel dispersa interit.

Secundo, sicut « ros matutinus præteriens, » quem scilicet sol matutinus statim sorbet, siccat et aufert.

Tertio, « sicut pulvis turbine raptus ex arena: » pulverem intellige, non arenam, nec terram, sed palearum frumeti triturali, puta glumam et quisquillas palearum (has enim significat hebræum מֶרֶס מֶרֶס) quas ventus turbine rapit ex arena, et hoc illicque difflat. Pari enim modo Israelite, excisa Samaria, ex ea quasi arena sua abrepti sunt ab Assyriis in captivatem, indeque quaquaversum dispersi.

Quarta, « sicut fumus de fumario, » puta de fimbulo, vel camino, exit et propellitur; qui statim tenues vanescit in auras: ita et Samaria expellitur Israelite in Assyriam. Pro fumario hebraice est אֲרֻבָּה arabba, quod Aquila, catractan; Symmachus, foramen, Theodotus, κωνάκιον, id est fimbrium, verit. Catacractan autem proprie vocat foramen in pariete fabricatum, per quod fumus egreditur, ait S. Hieronymus. Verum Septuaginta aliis punctis legentes אֲרֻבָּה arbe, verunt, locustam; quod explicans S. Hieronymus: Audiatur, ait, Ephraim se אֲרֻבָּה, id est vapori, sive auro et spiritu, comparari, qui ita tenuis de ore locustæ egreditur, ut non sentiat.

4. EGO AUTEM DOMINUS DEUS TUS (fui continuo) EX TERRA ÆGYPTI (1) (q. d. Ex oitiano tempore, quo-

(1) Sic cum preced. connectitur hic versus: Ne pœna

ex Aegypto te per tot portenta eduxi, jugem tui curam gessisti, te protexi, alui, prosperavi quasi Deus, imo pater tuus. Quocirca dixi, et mandavi tibi vicissim id quod sequitur, scilicet: DEUM ABSQUE (id est praeter) ME NESCIS (q. d. Non agnosces, nec coles, alium Deum quam me), et SALVATOR NON EST PRÆTER ME. — Hebraeorum *vau*, significans *et*, est causale. *Et ergo*, id est *quia*, q. d. Coles me, quia redemptor et salvator tibi non est alius quam ego, qui ex Aegypto aliisque hostibus te salvavi et liberavi. Ita Cyrillus, Theodoretus, Lyranus et alii.

3. EGO COGNovi (præfate, id est amavi, benefeci, rexi et direxi) TE IN DESERTO. — Ita S. Hieronymus. Unde Septuaginta vertunt: *Ego te pavi in solitudine*, nempe dans manna de caelo quotidie. Vere Psaltes, *Psal. xxii, 1*: « Dominus, ait, regni me (hebraice, *pascit me*, vel *est pastor meus*), et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit. »

6. JUNTA PASCUA SUA ADIMPLETI SUNT, — q. d. Cum tam largitor et miraculose eos per manna, coturnices, et aquam de petra pascere in deserto aridissimo, ac si in pascuis uberrimis eos collocassem, ipsi saturi mihi recalcitrant. Ita Chaldaeus itaque impleverunt illud Mosis de servitium: « Incrassatus est dilectus, et recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, » *Deuter. xxxii, 15*. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus, Hugo, Lyranus et alii.

7. ER (id est ideireo, q. d. Quia ipsi mihi, se tam affluentem pascenti, ingrati et rebelles fuerunt, ideireo) EGO ERO US QUASTLEONA. — Deum vindicem acrem et terribilem, ac consequenter Assyrios, quibus ad hanc vindictam usus est Deus, comparat primo, leonem, quæ savior est leone, praesertim dum catulos nutrit; secundo, pardis « in via Assyriorum (1), » qui scilicet solent grassari in deserto, per quod ex Judea et Samaria itur in Assyriam. Notat captivitatem per Assyrios factam: Assyrii enim quasi pardi, per hoc desertum Israelitias vexando, onerando, et verberando quasi mancipia, deduxerunt in Assyriam. Hebraice est אַרְיָא *Assur*, id est Assyrius: verum Chaldaeus, Rabbinus, Clarius, Arias, Pagninus et Vatablus pro Assur legunt אַשּׁוּר *asur*, id est aspiciam, accingar ad prædium, insidiabor, a radice שׂוּר *sur*, id est aspexit, invidiatus est. Unde vertunt: *Sicut pardus ad vitam aspiciam, et insidiabor eis, ut eos depræder et dilaniem.*

vers. 3 denuntiata, severior videatur, sed ut potius crimen peritidie Ephraimitarum, in admisso cultu idolorum, et magis pateat: regreditur Dominus ad summa beneficia, populo inde ab antiquissimis temporibus exhibit.

(1) Sunt in pardo, praeter robur et savitiam, celebris quoque cursus velocitas atque insidiosa astutia. Cf. Plinium, *Hist. nat. lib. X, cap. lxxiii*: Insidunt parvis condensa arborum, occultatque eorum ramis in præterorienta sensum, atque e volucrum sede grassantur.

Tertio: 8. OCCURRAM EIS QUASI URSA RAPTIUS CATE- LIS, — saviens in raptoem, et consequenter in obvios quosque. Mira est savitia urse raptis catulis: quia mirus illius in eos amor. Ursa enim catulos informes gignit, eosque deinde lambendo sensim format et perficit, quod non faciunt alia animalia. Unde B. Isidorus Pelusiotus, discipulus S. Chrysostomi, lib. III, *epist. 267*, legit: « Occurrat eis ut ursa anxia, » atque hoc simili significari vim Dei ultricem.

Tropologicæ, si tantus est urse amor in foetus informes, tantusque furor in eum qui illos siti eripit; quantus est amor Dei in suos fideles et filios, quantusque furor in eos, qui illos malo exemplo, vel pravis consiliis, illecebris, etc., a Deo avertunt, et in venerem alieque scelera pellicunt? Sane in tales saviet Deus magis, quam ursa in raptoem catulorum. Vide de urse in catulos studio Plinium, lib. VIII, *cap. xxxvi*, et Ælianum, lib. II, *cap. xix*.

ET DIRUMPAM INTERIORA JECORIS EORUM. — Hebraeus, Chaldaeus et Septuaginta: *Dirumpam clausuram cordis eorum*; Leo Hebraeus: *Lacerabo peritinas cor eorum*. Alludit ad leones alieque feras, quæ solent capta præda corpus scindere et findere usque ad cor, ipsumque cor primo devorare. Porro Hebraeorum בִּלְעִי *leb*, id est cor, in Scriptura per synecdochen significat interiora omnia, puta jecur, præcordia, aliaque viscera. Itaque noster Interpres maluit vertere *jecoris quæ cordis*, quia jecur est sedes amoris et concupiscentiæ; ac proinde juste a Deo puniunt, et dirumpitur. Hæc de causa in hymno sabbati, ad matutinas Horas, orat Ecclesia:

Lumbos jecurque morbidum
Adure igni congruo.

q. d. Concupiscentiam adure, quæ in lumbis et jecore maxime residet.

Ita sentiunt quoque et loquuntur Philosophi et Poetae, ut Plato et Horatius, lib. I, *ode xxv*, cum ait:

Cum tibi flagrans amor et libido
Saviet circa jecur ulcerosum.

Et lib. IV, *ode i ad Venerem*:

Si torrere jecur quaris idoneum.

Et lib. I, *epist. 18*:

Non ancilla tuum jecur uleret.

Rursus dirumpet Deus jecur, id est vitam, felicitatem et gloriam Israelitarum; horum enim symbolum est jecur, ut dixi *Thesa. II, 8*.

ET CONSUMAM EOS UTI QUASI LEO, BESTIA AGRI SCINDET EOS. — « Ibi, » scilicet a in via Assyriorum, » ipsaque Assyria. Ita S. Hieronymus, Lyranus et Vatablus. Aliter Arias: *Ibi, in: cat, id est in corde*, q. d. Sicut leo cor præda petit et vorat, adipemque et sanguinem circa cor diffusum exsugit, ca-

tera vero membra permittit ursi, lupis, aliisque bestiis devoranda: ita ego corda Israelitarum immisissis assiduis curis, mœnoribus, anxietatibus et terroribus exedam et consumam: sed bestia agri, id est Assyrii, reliquis corporis partes scindunt et laniant. Hæc expositio apposita est, æque ac erudit.

Moraliter, Deus credentibus et pœnitentibus est maler, atque: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, » *Math. xi, 28*. « Incredulis vero et nolentibus agere penitentiam, panther, pardus, ursa, et leo efficitur, » ait S. Hieronymus.

9. PERDITIO TUA, ISRAEL, TANTUMMODO IN ME AUXILIUM TUUM. — « Tua, » id est ex te, tuisque peccatis et demeritis tibi obvenit, q. d. Tu, o Israel, tibi es causa perditionis, id est captivitatis et excidii, non ego: quia in me non est perditio, sed auxilium tuum: nullus enim est qui tibi auxiliari possit et velit nisi ego. Tu vadis te perditum, ego non nisi tibi auxiliari, teque salvare opto et conor. Hinc Leo Hebraeus, Pagninus et Vatablus pro שָׁחֶת *schachet*, id est perdere, perditio, legentes שָׁחֶת *schachet*, id est perdidit, excidit, delevit, vertunt, *perdidit te vitulus tuus, quem, me relictæ, coluisti, sed in me auxilium tuum*. « Perditio » ergo hic non significat peccatum et culpam, sed peccati poenam et excidium: hoc enim significat Hebraeorum *schachet*. Ita Septuaginta, S. Hieronymus, Lyranus, Vatablus, a Castro, Mariana et alii. Sensus ergo est, q. d. Tu, o Israel, semper tua rebellionem, idolis et sceleribus adsevistis tibi clades, ruinas, et mille calamitates: ego ex adverso, quantum in me est, curavi et curo tuam salutem mittendo Prophetas, qui te ad penitentiam, qua clades imminentes evaderes, hortarentur tibi: ergo tuum excidium imputa, non mihi; esto enim tandem occursurus sim tibi per Assyrios quasi leo, pardus, et ursa saviens; tamen tu ad hoc ne cogis tua obstinatione et impœnitentia, quæ tunc est, ut ipsa volenti mihi tui misereri et parcere, quasi invito flagellum quo castigeris extorqueat. Hinc Chaldaeus vertit: *Cum vos depravavistis, vera vestra, o domus Israel, dominantur in vos populi; sed quoties conversi estis ad legem meam, verbum meum fuit vobis prosidio*; Syrus vero: *Corrupi (perdidit) te, Israel; quis adjuvabit te? Arabicus Alexandrinus: In perditione tua, o Israel, quis est qui te adjuvet? Arabicus Antiochenus: Corruptum te (hostes, v. g. Assyrii), quis est qui te adjuvet?*

Ubi nota: Vox *tantummodo*, licet expresse non sit in Hebreo, tamen per anthesin intelligitur, duoque significat. Præus, Israelæm nec ab Assyrio, nec ab Aegypto, nec ab Hosee rege suo, nec ab ullo alio sperare debere auxilium, nisi tantum a Deo. Postertus, Dei tantum esse auxiliari, non perdere, q. d. Sicut tibi proprium est te perdere, ita Dei proprium est tibi auxiliari, teque salvare: per occasum enim ei est, et quasi

alienum ab eo, si ob peccata cogatur te punire. Ita noster Emmanuel Sa.

Secundo, S. Hieronymus ex Hebræo hunc quoque dat sensum: « Disperes, Israel, quia nihil tibi reliquum est, nisi ut mea solum clementia conserveris. »

Tertio, Septuaginta vertunt: *Corruptioni tuae, Israel, quis auxiliabitur? id est captivitatis tuae, et ultima servituti quis eorum, quos tibi presules estimasti, poterit ferre auxilium? ait S. Hieronymus. Unde sequitur: « Ubi est rex tuus? »*

Loquitur Propheta de perditione et de auxilio primo corporeo et temporali, deinde spirituali et eterno. Hoc enim illo longe gravius maximique momenti est. Unde sequitur perditionem, reprobatorem, obdurationem et damnationem non esse proprie et per se ex Deo pendente, reprobatore, obdurante et damante; sed ex homine peccante, seque in peccatis usque ad finem vite obdurante. Ex adverso prædestinationem, vocationem et gratiam non esse ex prævisi prædicatorum meritis; sed ex Deo prædestinate, vocante, et gratia sua prædestinatos preveniente. Hæc enim sunt auxilium Dei. Ita Theologi, I part. *Quest. XXIII*.

Quocirca licet in prædestinationi non sit causa, vel ratio cur prædestinentur, tamen in non prædestinatis est ratio seu causa cur non prædestinentur. Si enim Deus, ex seipso motus, aliquos excluderet a beneficio prædestinationis, ipsa esset prima causa perditionis illorum, cum certum sit perituros qui non sunt prædestinati, ait Gregorius de Valentia, I part. *Quest. XXIII, puncto 4, disp. 1*.

Est ergo hæc sententia: « Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum, » generalis et universalis, quam sic quasi per partes et parallela explices:

Captivitas tua, Israel, ex te: redemptio tua ex me.

Interitus tuus ex te: salus tua ex me.

Mors tua ex te: vita tua ex me.

Malum tuum ex te: bonum tuum ex me.

Reprobatio tua ex te: prædestinatio tua ex me, qui semper ad ostium cordis sto et misericoorditer pulso.

Derelictio tua ex te: vocatio tua ex me.

Miseria tua ex te: felicitas tua ex me.

Damnatio tua ex te: salvatio et beatificatio tua ex me.

Nam, ut ait S. Augustinus in *Sententias*, num. 311: « Multa bona facit Deus in homine, quæ non facit homo; nulla vero facit homo, quæ Deus non facit ut faciat homo. »

Quod ergo nonnulli Doctores sic exponunt: « Perditio, » id est peccatum et culpa tua, qua te perdis, o homo reprobe, est ex te tuaque mala voluntate: perditio vero, id est reprobatio et permissio peccati, ex qua infallibiliter sequitur peccatum et damnatio, est ex Deo reprobatore: hæc, inquam, expositio, huic loco est imperi-

Reprobatio, id est permissio a Deo.

bens; quia perditio, uti ostendi, hic penam significat, non culpam. Est et falsa, ut videtur: prima enim permissio primi peccati hominis in Deo, non est effectus reprobationis, nec a Deo reprobante: sed est effectus communis providentiae, qua Deus causas secundas et liberas permittit suae libertati, ut libere bene faciant aut male, prout voluerint; hoc enim exigit hominis libertas, et suavis divina providentiae dispositio. Nam reprobatio non est causa peccati, sed potius ejus effectus. Deus enim neminem reprobat ideo, ut peccet; sed omnem reprobum ideo reprobat, quia peccavit et reprobata gessit; ideoque se reprobum et damnatione dignum efficit. Reprobatio enim est actus justitiae vindicativae, quae necessarium peccatum vindicandum et puniendum, quasi obiectum proprium praesupponit, non facit, nec causat. Vide dicta cap. xi, 8 et 9.

Præclare S. Bernardus, serm. 8 in Natali Domini: « Recte, inquit, Deus, non pater iudiciorum vel ultionum dicitur, sed pater misericordiarum, eo quod miserendi causam et originem sumat ex proprio, iudicandi vel ultionis magis ex nostro. » Et S. Augustinus, Sententia 379: « Neminem, ait, Deus ad peccandum cogit; praevidet tamen omnes qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo non vindictis justus, quae fieri non cogit praesens? Sicut enim nemo memoria sua cogit facta esse quae praetererunt, sic Deus praesentia sua non cogit facienda quae futura sunt. Et sicut homo quaedam quae fecit meminit, nec tamen omnia quae meminit fecit; ita Deus omnia quorum ipse auctor est praescit, nec tamen omnium quae praescit ipse auctor est: quorum autem non est auctor malus, justus est ultor. » Clarius idem, epist. 106: « Si Deus, inquit, quemquam immeritum damnare creditur, immunis ab iniquitate non creditur. » Et lib. De Bono persever. cap. viii: « Qui liberatur, gratiam diligit: qui non liberatur, debitum agnoscat. » Et cap. xi: « Investigabilis ergo est misericordia Dei, qua cuius vult miseretur, nullis ejus praecedentibus meritis; et investigabilis veritas (id est justitia), qua quem vult indurat, ejus quidem praecedentibus meritis; sed cum eo cuius miseretur plerumque communibus. » Et epist. 105: « Querimus causam praedestinationis, nec invenimus; reprobationis autem causam querimus, et invenimus. Nam quibus Deus misericordiam non impertit, ut non impietati merentur. » Et lib. I ad Simplicianum, Quæst. II: « Ille cui subvenit, et ille quem deserit, ex eadem massa sunt peccatorum. Et quamvis debet uterque supplicium, ab uno tamen exigitur, alteri donatur. » Ibidem asserit Esau odio habitum a Deo propter peccata. Cum ergo reprobatio sit odium, Deus autem nihil odiat in homine nisi peccata, ut ait S. Augustinus, epist. 105, sequitur Deum neminem reprobare nisi propter peccata.

S. Augustinum sequitur S. Prosper ad Capitula

Gallor., in sententia super cap. vii, ubi dicit:

« Gratia Dei non prius eos (reprobos) deseruit, quam ab eis desereretur. Et quia hoc ipsos voluntaria facturos defectione praevидit, ideo in praedestinationis electione illos non habuit. » Utrumque secutus S. Fulgentius, lib. I ad Monimum: « Quæso, inquit, Monime charissime, ut hunc locum Apostoli diligenter attendas. Notum namque est iram Dei dici non posse, nisi ubi creditur hominis iniquitas præcessisse. » Deus enim, cum reprobat, dicitur ab Apostolo velle « ostendere iram, » Rom. ix, 22. Idem docent Scotus, Herveus, Cajetanus Ferrariensis, Joannes Major, Sylvester, Dominicus Soto, et alii quos citat et sequitur Ludovicus Molina, I part. Quæst. XXIII, art. 4 et 3, disp. III, vs. 3, et Bellarminus, Suarez et Gregorius de Valentia ibid. Hi omnes asserunt Deum neminem reprobare nisi ob ejus peccata, in quibus vitam finit.

Tropologicæ, « perditio tua, Israel, » non hostium, non infecti aeris, non concursus siderum, non virium accensi ignis, non armorum, non ducum, non hostium, nec exercitum validissimorum: hæc enim omnia imbellia et evanida forent, nec te perdere possent, nisi tu tuis peccatis iram Dei in te concitares, eamque in tui perditionem laecesseres et evocares: tibi ergo cum adscribe, tibi imputa, non hosti. Idem dicit quælibet respublica, civitas et anima peccatrix, quæ suis sceleribus Dei vindictam sibi accersit, suosque hostes in suum exitum concitat et armat.

Rursus idem S. Augustinus, lib. II De Peccat. merit. et remiss. cap. v, pulchra similitudine idipsum explicat: Sicut, inquit, corporis oculus non adjuratur a lumine, si oculus claudas, aut si eum a luce avertas; ita si avertas a Deo, qui lumen est quod illuminat omnem hominem venientem in huic mundum, aut si claudas mentis oculos, incurres in laqueos demonum, et peribis; si vero te convertas ad Deum, ille tuam mentem illustrabit, et te ad se convertet. Itaque, o Israel, tua perditio ex te est, quia te avertas a Deo; salus tua tantummodo ex me, quia converso ad Deum ex peccato a Deo incipit necesse est. Hinc D. Thomas, I II, Quæst. CXII, art. 3, ad 2, sic explicat: « Defectus gratiae prima causa est ex nobis; sed collationis gratiae prima causa est a Deo, secundum illud Osee: Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. » Simili schemate de excidio Troje cœcili Poeta:

Non tibi Typharides fecies inveni Lacenas,
Calpurnæ Paris; verum inclementia Divum
Hæc everit opes.

40. UBI EST REX TUUS? MAXIME NUNC SALVET TE, Vers. 10
— g. d. Reges, quos tibi petivisti et creasti, non possunt te ab instante Assyriorum excidio eripere et salvare, sed ego solus quem tu negligis et spernis. Probatio, quod dixit vers. præcedenti:

« Tantummodo in me auxilium tuum, » g. d. Reges et principes tui non possunt tibi in hac clade auxiliari, disce ergo ipsa experientia quod ego solus tibi opitulari possim.

Pro ubi hæbraice est וְיָהוָה אֱלֹהֵינוּ, quod Septuaginta, Chaldaeus, Noster, Leo Hebraeus et alii vertunt, ubi. Aliqui tamen vertunt ero, quasi chi sit futurum ab עָרָה haia, id est fuit, ut sensus sit: Ero rex tuus nunc, g. d. Nunc regam et frenabo te quasi equum rebellem et indomitum. Verum huic versionem repugnant sequentia: « Salvete, » etc., quæ de rege, non de Deo, accipienda esse liquet.

ET JUDICES (consilarii et principes, ut sequitur) TUI DE QUIBUS DIXISTI (Reg. viii, 3): DA MIHI REGEM ET PRINCIPES. — Hinc videtur quod populus petens regem a Samuele (qui ei amicum jussu Dei, dedit Saulem) simul ab eo petierit iudices, quasi regis consiliarios; licet hoc in historia lib. Regum non exprimitur.

41. DABO TIBI REGEM IN FURORE REGO. — « Dabo, » id est dedi tibi Saulem, iratus quod regem alium a me peteris; item Jeroboam, ceterosque reges Israel, quos proinde mox abstulit, eo quod impie viverent. Simili modo brevi auferam ultimum regem Hosee pariter impium, et in eo ac eum eo regnum tuum evertam. Vere S. Augustinus in Sententia, sententia 232: « Deus, ait, cum male aliquid possit, dando irascitur, non dando miseretur. »

Unde S. Hieronymus et Lyranus sic explicant: Dedi tibi Saulem primum regem in furore, et ultimum regem Sedeciam auferam pariter in furore. Aut potius, dedi Jeroboam primum regem tuum, o Israel, in furore (de eo enim hic agitur, non de Sedecia et Juda), et auferam ultimum regem tuum Hosee in furore (I).

Nota: Jeroboam ceterosque reges sequentes Israeli dedit Deus in ira, quia offensus peccatis populi, voluit eum abjicere a Jerusalem, temploque ac regno suo, quod erat in Juda; unde in penam peccatorum ejus, dedit ei reges qui schisma facerent a Juda et Deo, populumque ad vitulos aureos abduerunt.

Probatur quod dixit, Israeliam a regibus suis non debere expectare tutelam contra Assyrios et salutare; quia, inquit, ego reges hosee dedi Israeli, non ex amore, sed ex ira, ac proinde pariter auferam eos cum regno et populo ex ira. Quod et ipsi non tam sunt sceptrum, quam flagellum Dei; quia sunt virga, qua Deus non regat gregem suum, sed castiget hostes suos. Vere dixit Livius lib. IX: « Imperia male parata, male gesta, male retenta obruuntur. » Hoc est quod ait Job xxxiv,

(4) Horum verborum sensus hic esse potest, inquit Maner: Iratus delictis vestris sino vos per seditiones ac cedos mutare reges pro libito. Nescio tamen an accommodatior ea quæ proxime præcesserunt, hic sit sensus: Iratus concedo tibi regem, id est regiam dignitatem, tandemque iratus tibi aufero. Cf. cap. x, 15.

vers. 30: « Qui regnare fecit hominem hyperitam propter peccata populi. » Quæ verba explicans S. Gregorius, lib. XXV Moral. xv, docet subditos non debere conqueri de regum et principum vitiis, sed de suis propriis, quia ob ea Deus iniquos eis dat principes. « Culpam ergo, inquit, proprii magis accuset operis, quam injustitiam gubernantis. Scriptum namque est: Dabo reges in furore meo. Quid ergo illos nobis præesse despiciamus, quorum super nos regimina ex Domini furore suscipimus? » Unde concludit: « Sic ergo secundum merita subditorum, tribuuntur persona regentium. Sic pro qualitatibus subditorum, disponuntur acta regentium, ut sæpe pro malo gregis etiam vere boni, delinquant vita pastoris. » Idem, lib. VI, epist. 7: « Ita, ait, sibi regentium merita connectuntur et plebium, ut sæpe ex culpa præcedentium deterior fiat vita subditorum, et sæpe ex merito plebium delinquant vita pastorum. » Probat id exemplo Davidis: « Ille enim Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius, timore repente elationis inflatus, populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus David peccante suscepit. » Cur hoc? « quia videlicet secundum meritum plebium, disponuntur corda regentium. » Unde infert subditos maxime debere orare tam pro regibus, quam pro toto populo cœtu. Sic Deus iudeis et improbis, in fine mundi, dabit Antichristum regem in furore suo, ut docet ibidem S. Gregorius, imo S. Paulus, « eo quod charitatem veritatis, inquit, non receperunt, ut salvi fierent: ideo mittit illis operationem erroris, ut credant mendacio, » II Thess. ii, 10, g. d. Quia Iudei noluerunt recipere Christum veracem, ideo mittit eis Deus Antichristum mendacem. Scelera ergo impiorum, quæ in fine mundi erunt maxima, parturient quasi Antichristum, eumque a Deo regem extorquebunt.

Præclare Plutarchus, lib. De Sera numinis vindicta, cap. iv, docet impios principes et tyrannos dari a Deo, quasi carnicæ, ad sumendum de impio populo penas; sicut enim fel hyæne utile est ad morbos sanandos, sic et sævitia tyranni, vel magistratus, valet ad expurganda vitia populi: « Tale medicamentum, inquit, Agrigentinus fuit Phalaris, Marius Romanis, Orthogoras Myro, Clistheus Sydoniis. » Hinc Theognides, cum videret urbem fastu et luxu tumentem:

Uterum, inquit, fert civitas hæc; timeo autem ne pariat
Virum correctorem male insolentia vestra.

Anastasius Nicenus, Quæst. XV in Script., duo ille Instria refert exempla. Primum, cum Phocas, inquit, Imperator quasi tyrannus sæviret in innocentes, monachus quidam sæpe cum Deo exstulabat: « Cur, Domine, cum fecisti Imperatorem? » Cui responsum est oculis: « Quoniam non inveni pejoerem. » Secundum, monachus quidam hypocrisis, sed scelestus, angeli monitu crea-

tus Thebaldus corollissimè Episcopus, cum ex sacro honore insulseter, audivit ab angelo: « Cur superbis, o infelix? non es creatus Episcopus, quod dignus sacerdotio sis, sed quod civitas tali digna erat Episcopo. » Quin et S. Ambrosius in *Apolog. David*, agens de ejus lapsu: « Regum, ait, lapsus poena populorum est; sicut enim eorum virtute servamur, ita etiam errore periclitamur. » Porro inter alia peccata, que impios principes merentur, Deumque ad eos dandum provocant, excellit contemptus sacerdotum et sacram: hunc enim Deus tyrannide principum castigat, inquit S. Cyprianus, epist. 67 ad *Rogatianum*, idque probat exemplo Samuelis. Huic enim dixit Deus: « Non te spreverunt, sed me, atque ut hoc ulcisceretur, excitavit eis Saul regem, qui eos injuriis gravibus affligeret, et per omnes contumelias et penas superbum populum calcaret et premeret; ut contemptus sacerdos, de superbo populo ultione divina vindicaretur. »

12. COLLIGATA EST INIQUITAS EPHRAÏM (*g. d.* Scelus Israel repositum et reconditum est in scrinio memorie mee, uti pecunia in arca et loculis colligatur et reconditur: colligatur, inquam, ne excidat, ideoque in mente mea) ABSCONDITUM (est) PECCATUM EJUS. — *scilicet* in ea reservatur ad tempus ultio, quod brevi aderit, ut puniatur. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Theodoretus, Vatablus et alii. Alledit ad *Deuter.* xxxii, 34: « Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis (1)? »

Moraliter de confessoribus.

Tropologice, nonnulli hæc referunt ad fideles, qui ex verecundia aut superbia nolunt Confessario sua peccata confiteri; et ad Religiosos, qui nolunt Superiori detegere suam conscientiam, animæque infirmitates et malas inclinationes. In his enim colligata est lingua, et consequenter iniquitas; sicut enim morbus ægri curari nequit, nisi ipse eum delegat medico; ita nec vitia animi, quibus hoc proprium est, ut sola humilitate confessionis et charitate, consolatione et instructione Patris spiritualis, vel sanentur, vel mitigentur, uti docet Cassianus, *Vite Patrum*, ipsaque experientia. Unde sequitur: « Dolores parturientis venient ei, » quo enim diutius quis silet peccatum, eo difficilius illud pandit et expellit, sicut puella que fetum mortuum utero gestat, quo diutius eum tacet et dissimulat, eo difficilius parturiet; quia in dies magis is corrumpitur, ut a matrice et virtute pariendi ejici nequeat. Audi Cassianum, *Collat.* II, cap. x: « Illico ut patefacta fuerit cogitatio maligna, marcescit, et antequam discretionis iudicium profuerat, serpens terribissimus velut et tebebroso et subterraneo specu, confessionis virtute protractus ad lucem, et traductus quodam modo, ac dehonestatus abscedit. Tan-

(1) Imago desumpta est a rebus pretiosis, quæ colligantur et diligenter asservantur, et in vers. seq. describitur effectus istius ligationis et reconditionis peccatorum Ephraïmi.

diu enim suggestiones ejus noxie dominantur in nobis, quamdiu celantur in corde. » Confirmat deinde idipsum exemplo Serapionis, qui solitus furari panem ad famem satiantem, furtum confitens, mox tentatione et fame omni liberatus est. Vide et Dorotheum, *serm.* 3. Huic spectat illud *Psal.* xxxi, 3: « Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea. » Et *Eccles.* iv, 24: « Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gratiam et gloriam. » Et S. Augustinus, lib. *De Decem chordis*: « Mellior est modica amaritudo in faucibus, quam æternus cruciatus in visceribus. »

13. DOLORES PARTURIENTIS VENIENT EI, etc.; NUNC ENIM NON STABIT IN CONTRITIONE FILIORUM. — *g. d.* Israel dolebit ut parturians, dum cernet filios suos ab Assyriis occidi et conterri. Pro in contritione filiorum, Pagninus et Vatablus vertunt, in contractione fetuum, id est in ipso partu, et partus angustias; per contractionem enim intelligit angustias uteri materni, ab effectu, eo quod foetus illic confringantur, *g. d.* Gravissimas de Israele sumam penas, et tamen non respiciet; nam est tanquam fetus insipiens, qui non conatur statim egredi ex angustia uteri materni et prodire in lucem; sed illic diu moratur in contractione. Tam stolidi sunt peccatores, qui, cum sint sepe in extremis angustias, in illis hærent, ab iisque confringuntur et conteruntur, nec ad penitentiam et ad Deum recurrunt: quod si facerent, mox ab iis se expedirent; a Deo enim liberarentur. Aliter Rupertus et Arias, *g. d.* Ephraïm non agnoscit suam culpam et scelus, « dicitque: Cuncti labores non invenit mihi iniquitatem; » facit ergo sicut stolidi puella, que cum fornicata sit, scelus occultat; sed dum ei partus angustie obveniunt, illud cum summo dedecore et dolore prodit: nam non stabit in contritione filiorum, id est tantos in pariendo cruciatus et contritiones patietur, ut sustinere et dissimulare nequeat; sed se parere vultu et voce prodit, imo proclamat. Pari modo accidit Israeli in excidio: tanta enim erit ejus clades et dolor, ut omnes agnoscent ejus scelus fuisse enorme, ob quod adeo punitur; licet illud nunc neget et occultet. Ita Rupertus, Arias et Sanchez quem vide.

Tropologice, sicut puella fetum, sic peccator peccatum concepit cum modica et brevissima voluptate; sed illud parturit et parit cum magno et longo dolore, presenti et æterno. Vide S. Hieronymum hic ad vers. 13.

14. DE MANU MORIS LIBERABO EOS. — Chaldaeus *vers. 14* liberabo eos, *g. d.* Haec enim sepius Israelitas penitentes, et me invocantes liberavi ab hostibus, morte et excidio: ad jam impenitentes mihi que rebelles tradam hostibus et morti: imo ipse ero eis mors, ut sequitur. Verum Hebræus, Septuaginta et alii passim legunt in futuro: *Liberabo et redimam.* Secundo, Leo Hebræus et Clarus subaudiunt conditionalem voculam *si*.

vertuntque per subjunctivum, *g. d.* Si populus Israel esset filius sapiens, et respiceret a peccatis, ac ad me rediret, de faucibus inferni et mortis liberarem eum: at quia manet insipiens et impenitens, morti a me tradetur (1). Ubi nota: Pro mortis hebraice est מוֹתָם *seol*, id est inferni, ut vertit Syrus, sed eodem res redit: quia hæc duo tunc erant conjuncta. Nam ante resurrectionem Christi, qui ibant in mortem, ibant pariter in infernum.

Verum nec Hebræus, nec Septuaginta, nec Chaldaeus, nec alii habent voculam *si*, sed legunt absolute: *Liberabo et redimam.* Hæc ergo est vera et genuina lectio.

Queres, quis ejus sit sensus, et de qua liberatione hic agatur? Primo, Rufinus hæc accipit de liberatione urbis Hierosolymæ a manu Sennacherib eam obsidentis, quæ facta est per angelum cadentem 183 millia Assyriorum, IV *Reg.* xix, 35. Verum illa fuit liberatio Judeæ et Hierosolymæ; hoc vero agitur de liberatione Ephraïm, id est decem tribum, ut patet vers. 4.

Melius Theodoretus et a Castro censent hic agi de liberatione et captivitate Babylica; licet enim ea primario fuerit Judæorum, tamen secundario fuit quodque Israelitarum: multi enim ex iis imscientes se Judæis, cum iis et captivitate in Judæam redierunt. In captivitate enim erant quasi in morte et in inferno, erantque ibi morituri et in infernum descensuri, nisi Deus inde eos liberasset. Typice autem agi hic de liberatione et redemptione Christi, qui morians et resurgens Patres et limbo et morte liberavit, vitæque restituit. Simili schemate Ezechiel, cap. xxxvii, 1, per osium aridorum vivificationem, representat liberationem Judæorum et captivitate, et typice resurrectionem mortuorum.

Verum alii passim hæc non typice, sed ad litteram accipiunt de Christo, qui sua resurrectione Patres inferno et morte liberavit, secumque resurgere fecit; ac in fine mundi omnes pariter a morte ad vitam revocabit in universali resurrectione. Tunc enim perfecte hoc oraculum implebit Christus, qui meliote illud implevit in sua resurrectione: in ea enim nos simul cum eo quasi resurreximus per fidem et spem. Ita censent S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Rupertus, Lyranus, Vatablus, Arias, Ribera et alii passim hic, et S. Augustinus, *serm.* 137 *De Tempore*; Eusebius, lib. IV *Demonstrat.*, cap. xii; S. Gregorius, *homil.* 22 *in Evang.*, et veteres Rabbini apud Galatinum, lib. VIII, cap. xxi, ubi refert verba R. Mosis Hadarsan, dicentis: « Ibat mecum Messias filius David, quousque perveni ad portas gehennæ, cumque viderent captivi, qui in gehenna erant, lumen Messie, gavisus sunt eum recipere dicentes: Hic educet nos de his tenebris, sicut dictum est, *Osee*

(1) Hanc interpretationem sequuntur Roseamille, Maurer, etc.

cap. xiii: De manu inferi redimam eos, de morte liberabo eos. » Probat hæc sententia, primo, quia ita de Christo hæc explicat Apostolus, I *Cor.* xv, 34, dicens: « Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem (in communi resurrectione), tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus? » Ubi manifeste citat verba Osee hoc loco, uti mox plenius dicam. Secundo, quia id arguunt ipsa verba sequentia: « Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne: » que umbratice tantum et tenuiter admodum conveniunt Cyro Judæos et Babylone liberanti; proprie vero competunt Christo victori et triumphatori mortis et inferni, ut liquet ex ipsius verbis, et passim docent Patres et Interpretes, adeo ut hic videatur communis esse fidelium et Ecclesie sensus, cui contradicere est nefas; tertio, quia Israelite, de quibus hic agi nonnulli censent, et captivitate Assyriaca nunquam sunt liberati, sed in ea manserunt. Ergo de iis dici nequit: « Liberabo et redimam eos; » licet enim aliqui cum Judæis et Babylone redierint, tamen id per accidens fuit, illicque fuerit pernicii. Hæc autem sententia et promissio: « De manu mortis liberabo eos, » est generalis et universalis: ergo omnes spectat, et ad paucos arctanda non est.

Dico ergo Prophetam hic de more ab Israelitis sui temporis avolare ad Christum: solent enim Prophete tristibus læta subjungere, ne populi animos in desperationem adigant, sed ad spem meliorem erigant. Illa autem læta sunt, liberatio et redemptio faciendi per Christum. Cum enim hic Propheta plenum Israelis prædixisset excidium, que erat res tristissima, et extreme desperationis occasio, ut hoc leniat, consolatione melioris sortis, utque hoc quasi fel melle jucunditatis dulcoret, subdit eos non tantum et captivitate, sed et a morte ac inferno liberandos per Christum: Christum enim eos, si in ipsum credant, æque ac alios omnes sibi credentes a morte et inferno liberandos.

Fateor tamen alludi hic ad liberationem et captivitate Babylicam, juxta sensum ex Theodoro paulo ante allatum: ita tamen ut in ea non sistat Propheta, sed eam obiter tantum, quasi umbram perstringat et prætervolet, ac mentis suæ aciem scopumque figat in Christo, quem unum ad litteram significare intendit. Simili modo Isaias a Cyro avolat ad Christum, dicens cap. xlv, 8: « Rorate, cœli, desuper, et nubem plentem justum. » Vide *Can.* IV et V, quos præfixi Prophetis majoribus (2).

(2) Circa nexum æque ac sensum verborum hujus versus dissentiunt interpretes. Hæc tantum ad expositionem Cornelii annotanda duximus. Communis sententia apud catholicos est hæc ad Christum, spiritualeque vitam, et libertatem pertinere; qui de morte liberat, æterna videlicet, que peccatum sequitur, et de manu mortis, quæ peccatum est. Porro, inquit Sanctius, observandum est,

triumphos Achillis, Herculis, Samsonis, Alexandri, Julii Caesaris, et similium, quibus nemo in hac vita resistere valuit; sed hi omnes a morte victi sunt, et ad inferos descenderunt. Solum Christus dormitor est mortis et inferni. Unde ait ipse, *Apoc. cap. 1, 18*: «Habeo claves mortis et inferni.» Et *cap. xx, 13*: «Mors et infernus dederunt (Christo judio) mortuos suos. Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis.» Itaque in die judicii mors et infernus in triumphum ducentur a Christo, ejusque currum triumphalem sequentur, juxta illud *Habac. cap. iii, 5*: «Ante faciem ejus ibit mors. Et egredietur diabolus ante pedes ejus.» Insuper fecit Christus ut non tantum ipse, sed et omnes ejus milites et sequaces infernum et mortem vincant, de hisque triumphent.

Præclare S. Bernardus, sermone 26 in *Centies.*, describens mortem letalem et felicem Gerardi fratris sui: «Non, inquit, dubium quin ad illos iteris, quos circa medium extremæ noctis tue invitabas ad laudem, cum in vultu et voce exultationis subito erupisti in illud Davidicum, stantibus qui assistebant: Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Jam tibi, frater mi, nocte adhuc media dicebat, nox sicut dies illuminabatur. Prorsus illa nox illuminatio tua in deliciis tuis. Acutus sum ego ad id miraculi, videre exultantem in morte hominem, et insultantem morti: Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus? Jam non est stimulus, sed juba. Jam cantando moritur homo, et moriendo cantat. Usurparis ad letitiam mater mortis, usurparis ad gloriam glorie inimica, usurparis ad introitum regni porta interi, et fovea perditionis ad inventionem salutis, idque ab homine peccatore.» Causam subdit: «Juste nimium, quia tu inique in hominem innocentem et justum potestatem temeraria usurpasti. Mortuus es, o mors, et perforata hamo quem incauta glustii, cujus illa vox est in Propheta: O mors, ero mors tua, morsus tuus ero, inferne. Illo, inquam, hamo perforata, transeuntibus per medium tui fidelibus, latum letumque exitum pandis ad vitam. Gerardus te non formidat, larvalis effigies. Gerardus per medias fauces tuas transit ad patriam, non modo securus, sed et letabundus et laudans.»

Ita Ss. Vincentius, Laurentius, Sebastianus, alique martyres, tortoribus, tormentis et morti per Christi gratiam et robur insularunt. Ita sancti Confessores, Anachoretæ, Religiosi in morte exsultant, et etiam cum exsultant: quia mortem moriendo superant, et ad beatam immortalitatem transeunt, ut multis demonstrat noster Hieronymus Platus, lib. 1 *De Bono status religiosorum*, cap. xxxi. Neque Religiosi tantum, sed et fideles juive. Hinc ille eorum voces: «Mors Christianis nudus est. Maturus evis est, qui pro Christo potest mori. Vita mihi in tædio, mors in desiderio. Vita mihi non eripitur, sed in melius commutatur.

Nunc mori desino, et vivere incipio.» In hac enim vita «propter te,» o Domine, «mortificamur tota die.» S. Cyprianus audiens sententiam mortis: «Gratias, inquit, ago Deo omnipotenti, qui me a vinculis hujus corporis dignatur absolvi.» Idem, epist. 4 ad *Cornelium*, laudans ejus et populi Romani in fidei confessione constantiam: «Intellexit adversarius, inquit, milites Christi vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent.» Nam, ut ait S. Bernardus, tractat. *De Natura et dignitate divini amoris*, cap. xv: «Hunc transitum ad vitam miseris infidelis mortem appellant, fidelis autem quid, nisi Pascha? quia moritur mundo, ut perfecte vivat Deo: ingreditur locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.»

Denique ex hoc loco, et ex *1 Petr. cap. iii, 19*, ubi dicitur Christus prædicasse inferis, Origenes et nonnulli alii opinati sunt Christum aliquando omnes damnatos ex inferno liberaturum, ac consequenter omnes damnatos aliquando salvandos. Ita censuit Marcion, Christum in suo ad inferos descensu omnes animas damnatas liberasse, uti referunt Irenæus, lib. 1, cap. xxix, et Epiphanius *haeres. 24*. Sic multi putant animam Trajani Imperatoris præcibus S. Gregorii ex inferno fuisse liberatam. Et in nonnullis Patrum historicis (teste Niceta in *orat. 42 Nazianzenis*) refertur Platonem apparuisse cuidam christiano, qui ei sæpe maledicebat, ac dixisse: «Ego quidem peccatorem me esse non inficio; verum cum Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit.» Verum hæc apocrypha sunt, fabulosa et hæretica, ut docet Bellarminus, lib. 1 *De Purgat.* cap. viii; Suarez, III part. *Quæst. LII, art. 8*, disp. 33, sect. iii, et alii.

Christus ergo descendens ad inferos, solum Patres e limbo, et animas purgatas, vel purgatas Purgatorio liberavit. Pie enim multi censent Christum triumphatorem in suo descensu ad inferos, omnibus in Purgatorio existentibus dedisse jubileum, et primas indulgentias, nimirum plenariam culpæ et peccatorum remissionem. Sic enim solent reges, cum alicubi inagurantur, reos omnes e carceribus liberare. Hoc enim decet beneficentiam et magnificentiam novi principis, ut felix sit regni suspicius, utque opinionem clientie sibi conciliet. Unde S. Gregorius, lib. XIII *Moral. xx*, asserit Christum descendendo ad inferos liberasse omnes electos. Et S. Augustinus, serm. 137 *De Tempore*: «De electis suis, inquit, nullum apud inferos reliquit.» Et S. Anselmus in *Epistolarum*: «Omnes absolvit, et in gloriam duxit rex gloriæ,» juxta illud *Isaia, cap. xlix, 9*: «Dies his qui vincti sunt: Exite; et his qui in tenebris sunt: Revelamini.» Hoc quoque inclinat Marsilius in III, *Quæst. XIII, art. 2, dub. 3*; Major in II, dist. xxii; Gabriel ibid., dub. ult.; Dominicus Soto in IV, dist. xlv, *Quæst. 1, art. 1*. Gersonus, alphabeto 83, litt. F, dicens Christum forte per-

gatorum evacuasse: licet D. Thomas, III part., *Quæst. LII, art. 8*, et ibidem Suarez suspicentur Christum non omnes Purgatorio liberasse, sed aliquibus tantum hanc gratiam indulsisse, nimirum illis solis, qui ad illam magis dispositi erant, v. g. qui singularem aliquam perfectionem fidei ac devotionis erga Christum, vel passionem, aut gloriam ejus habuerunt dum viverent. Durius est quod censent Durandus in III, dist. xxii, *Quæst. IV, Richardus, ibid. art. 3, Quæst. II; Abulensis, paradoxo V, cap. cxviii*, Christum nil penitus indulsisse animabus Purgatorii, sed tantum illas liberasse, quæ jam omne debitum penæ exsolverant.

Myslice S. Augustinus, libro LXXXIII *Quæst.*, *Quæst. LXX, et epist. 57 ad Dardanum*, per mortem accipit conuersionem, sive fontem peccati: hæc enim concupiscit et contendit contra spiritum: hæc enim mortem, inquit ipse, peccato meruit. Hæc mors et contentio auferetur in resurrectione et gloria celesti: nulla enim erit contentio inter carnem et spiritum, cum mortale hæc induerit immortalitatem: «Mortem, inquit, significari arbitror hoc loco carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectatione honorum temporalium fruendorum. Non enim decretur: Ubi est contentio tua? si non restitisset et repugnasset... Ipsius contentio etiam illo loco describitur: Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim sibi invicem resistunt et adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis. Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato et vivificato, id est bonæ voluntati subiciatur. Hanc autem mortem meruit.» Et mox: «Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ jam possit resistere bonæ voluntati, et cum dolore coherere: quam delectationem, quia in defectu est animæ deterioris effecta, jure mortem vocantur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriam, cum per sanctificationem in omni parte hominis perfectam delectatione spiritualium delectatio carnalis obruitur.»

CONSOLATIO ABSCONDITA EST (hebraice absconditæ) AB OCVLIS MEIS. — Ita Hebræus, Septuaginta et alii passim. Perperam ergo Chaldaeus et Theodotus vertunt, ab oculis ipsorum, puta Israelitarum cum excendit, q. d. Auferam ab illis omnem consolationem, auferendo meam præsentiam et majestatem, et consequenter omne bonum ab eis. Jam «abscondita est,» id est brevi certoque abscondetur.

Rursus pro consolatō hebraice est נחם *nacham*, quod tria significat, consolationem, commiserationem, et penitentiam. Consolationem verbi Noster et Septuaginta; at recentiores, ut R. David, et ex eo Leo Hebræus, Pagninus et Arias vertunt, penitentiam, q. d. Abscondetur, id est, non veniet in conspectum meum penitendo, hoc

est, non mutabo sententiam meam de Israelis exordio penitentia ductus, ut sepe hæcenus feci, sed sine ulla commiseratione certo et obfirmato eum disperdam. Verum quomodo hæc coherent cum consolatione summa, quæ præcessit: «Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne?» Rursus hæc ad Christum spectant, non ad Israellem, uti paulo ante demonstravi.

Dico ergo, sensus est quem dat S. Hieronymus: «Dum video et considero, inquit, duram mortis necessitatem (eo quod nullus sit hominum qui vivat, et non moriatur), non valeo consolari; quidquid mente concepero, dolorem meum non potest mitigare, cernentis chrissima inter se nomina morte sejungi: ipse, inquit, infernus inter fratres dividit,» q. d. Dum contempler omnes homines mori, et ad infernum descendere, dum video mortem omnia depasci, et fratres a fratribus separare, valde contristor, sed me consolor, dum ad Christum mortis domitorem oculos reflecto. Ille enim id quod promittit: «Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne,» sine dubio reipsa præstabit. Huc accedit Lyranus, qui hæc accipit quasi vocem a morte per Christum suscitandorum, sed anxiorum, eo quod nesciant suam sortem, an scilicet in die judicii inter electos ad dexteram, an inter reprobos ad sinistram collocandi sint, donec Christus iudex inter fratres dividat, et cuique suam sortem, locum et mercedem pro meritis attribuat. Hæc expositio huic loco congrua est et apposita.

13. QUA IPSE INTER FRATRES DIVIDET. — «Ipse,» scilicet «infernus,» non captivitatibus Assyriacæ, ut vult Theodoretus et Arias, q. d. Quia Ephraim fecit schisma, et divisit se a fratribus, puta a duabus tribubus, idcirco adducet Deus ventum urentem, puta Silmanasur, qui cum dolore dividit et dispergat: sed infernus proprie dictus; hic enim dividit fratres vivos a mortuis, quos absorbet: ipsos etiam mortuos dividit, dum unus hoc loco, alius alio in inferno pro operum diversitate collocatur. Ita Hieronymus et Haymo. Aliter Lyranus. Ipse, inquit, scilicet Christus, dividit in judicio homines justos ab injustis, puta electos a reprobis.

Nota: *Pro dividet*, uti vertunt Noster et Septuaginta, legentes in Hebræo אפרים יפריד, jam in Hebræo legitur אפרים יפריד, id est multiplicabit, crescet, fructificabit; unde deducitur nomen Ephraim, id est frugifer, crescens, multiplicans. Inde enim Joseph filium sibi natum vocavit Ephraim, dicens: «Crescere me fecit Deus in terra paupertatis mee,» puta in *Ægypto*, in qua fuit incarceratus, pauper et miser, *Gen. xli, 52*. Quam nomenclaturam confirmans et extendens Jacob, pater Joseph, benedicens Ephraim dixit: «Semen illius crescat in gentes,» *Gen. esp. xlviii, vers. 19*. Alludit ergo *yaphri* ad *Ephraim*, de quo est sermo, q. d. Ephraim juxta etymon suum erat Ephraim,

id est frugifer : crevit enim et germinavit in multam sobolem, juxta benedictiones avi sui Jacob, quamdiu in cultu et lege Dei stetit : at quia jam ab eo desecit, adducam ventum urentem, qui omnia hinc ejus germina arefaciat. Ita Clarus et Pagninus. Aut. ut Chaldeus : *Quia, inquit, multiplicaverunt opera corrupta, ideo adducam regem fortem, puta Salmaasar, qui eos puniat et perdat.* Melius Vatablus et alii hoc de Christo accipiunt, *g. d.* Christus est Ephraim, qui *israhel*, id est multiplicabit electos suos in die judicii, tum numero, tum gloria, uti in hac vita multiplicavit eos gratia, meritis et virtutibus. Optime de inferno accipitis, hunc enim demonstrat pronomen *ipse, g. d.* Quia infernus in immensum crevit, itaque dilatavit eos suum, ut majorem hominum partem absumperit. Idecirco adducet urentem ventum Dominus, etc.

ADDUCET URENTEM VENTUM DOMINUS. — Per ventum urentem, Theodoretus accipit Cyrum, Arias et Clarus Salmanasar : hic enim Israelitarum, ille Babyloniorum terram, venasque optum, omniaque desiderabilia et pretiosa quasi ventus urens sicavit, perdidit et rapuit.

Ventum dico « ventum urentem » esse Christum, *g. d.* Quia infernus fratres a fratribus divisit, idcirco Deus Pater Christum quasi austrem urentem in orbem induxit, cum eum de inculto hujus mundi deserto, eoque ac de marato B. Virginis utero, quasi de deserto suavitavit, ut venas mortis, puta peccata quibus ad mortem et infernum, quasi ad communiem plenumque malorum fontem tendimus, sicaret et aboleret, ipsamque fon-

tem, puta mortem et infernum, desolaret, ac diriperet animas SS. Patrum et Sanctorum, quas mors et infernus, ut supellectilem maxime pretiosam et desiderabilem, in thesauris suis habebat, et arcte retinebat. Ita S. Cyrillus, Hieronymus, Rupertus, Haymo et alii.

Rursum non incongrue Lyranus et Vatablus per ventum urentem accipiunt ignem conflagrationis mundi, quem Christus quasi administrum premitit, ut omnes mortis et inferni venas, puta peccata et peccatores, omnemque mundi concupiscentiam perdat et comburat. Hic enim ignis admixtum habebit ventum, quo propeller per omnes mundi partes, ut universa quaquaversum consumat. Ad Christum enim hoc omnia spectant, ad eum enim avolare cepit vers. 14, de eoque loqui pergit usque ad finem capituli. Hinc enim omnibus describit Christi de morte et inferno victoriam, spolia et triumphum, ita tamen ut alludat ad Cyri, vel Salmanasar victorias, spolia et triumphos. Sicut enim hi impio perdidit, ita et Christus; et sicut Cyrus pios Babylone, ita Christus credentes in se a morte et inferno liberavit. Quare accommodatitium est, non litterale, quod S. Hippolytus episcopus et martyr, tract. *De Consummatione mundi*, initio, per ventum hunc urentem intelligit Antichristum : « Equis, inquit, alius ventus urentis a deserto, quam Antichristus, qui temporibus suis delaturus est et desiccaturus venas aquarum, et fructus arborum ; propterea quod homines amplexuri sunt opera ejus? Itaque delebit eos, ipsique servient in impuritate ipsius. »

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Predicit Samariam cecidit, eo quod toti Israeli fuerit *dux idololatris. Hortatur ad penitentiam, ei que formatum penitentia, confessionis et deprecationis prescribit, qui postea usi sunt Israelite conversi ad Christum, quibus prouide, vers. 5, veniam omnemque Dei gratiam et benedictionem pollicetur, quam variis promissis et parabolis explicat et exaggerat; versu enim 8, avolat ad Christum, indeque usque ad finem capituli felicitatem Israelis, id est populi fidei et christiani, ample fusque describit (1).*

1. Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum : in gladio pereant, parvuli eorum eliduntur, et facta ejus discindantur. 2. Convertere, Israel, ad Dominum

(1) Cum arcte colligatur versus primus hujus capituli cum superioribus, recta a plerisque interpretibus capiti precedenti accensur, quod fieri potest sive de certo interitu Israelis ob scelera ejus imminens; sive in sensu mystico de peccati et poenae per Christum abolitione intelligatur. Totum igitur hoc ultimum Osee caput est adiutorium ad penitentiam ad advertendas poenas gravissimas ob rebellionis fœdum crimen, populo in superioribus militans.

Primo, hujus penitentiae ratio datur, 2; secundo, for-

mola confessionis prescribitur, 3; 4; tertio, fructus enumerantur, scilicet remissio peccatorum per charitatem gratuitam concessa, 5; status florens et gloriosus inde provenurus preclaris similitudinibus illustratur, 6-9; quarto, epiphonemate claudit Propheta sermones suos, precipue eum qui cap. xiii, xiv, cetera dicitur, et non solum vere sapientie defectum in plerisque auditoribus suis deplorat, sed omnes et singulos adhuc senel ad seriam salutis suae curam et piam concionum suarum meditationem excitat, 10.

Deum tuum : quoniam corruisti in iniquitate tua. 3. Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum : et dicite ei : Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum; et reddemus vitulos laborum nostrorum. 4. Assur non salvabit nos, super equum non ascendemus, nec dicemus ultra : Dii nostri opera manuum nostrarum : quia ejus, qui in te est, misereberis pupilli. 5. Samara contritiones eorum, diligam eos spontanee : quia aversus est furor meus ab eis. 6. Erat quasi ros, Israel germinabit sicut lilium, et erumpet radix ejus ut Libani. 7. Ibi utami ejus, et erit quasi oliva gloria ejus, et odor ejus ut Libani. 8. Converterentur sedentes in umbra ejus; vivent triticeo, et germinabunt quasi vinea : memoriale ejus sicut vinum Libani. 9. Ephraim quid mihi ultra idola? ego exaudiam, et dirigam eum ego ut abietem virentem : ex me fructus tuus inventus est. 10. Quis sapiens, et intelliget ista? intelligens, et sciet hæc? quia recta via Domini, et justi ambulabunt in eis : prævaricatores vero corruent in eis.

1. PEREAT SAMARIA. — Te *pereat* potest proprie accipi ut optativum, quasi Propheta occurrentis se voluntati Dei vindictis, ex zelo justitiae iustaque vindictæ ad sarcinendum Dei honorem a Samaria violatum, optet ut ipsa dispareat. Melius tamen accipias optativum pro futuro, scilicet *pereat* pro *peribit*, ut sit propheticum. Ita Hebraea et Septuaginta. Sic et alibi optationes extremorum malorum in viris sanctis, pro prophetis et predictionibus eorumdem accipiuntur, ut *Psalm. lxxviii, 20* : « Delentur, » id est delentur, a de libro viventium, et cum iustis non scribantur, » id est non scribentur. Sensus ergo est, *g. d.* Prima peccavit Samaria inducendo vitulos aureos, prima ergo et ultima paniam : prima in suis contribulibus, quos videbit ab Assyris jugulari et vastari; postea in seipsa, cum ab iisdem ipsa ejusque populus jugulabitur et vastabitur, itaque disperibit.

Pro *pereat* hebraice est *סָרַח* *tesach*, quod et desolari sive perire, et peccare significat, quia sæpe peccatum est causa desolationis et perditionis. Unde Chaldeus verit : *Peccati rea est Samaria*; Leo Hebraeus et Pagninus, *delinquet*, vel *peccabit*, id est peccavit, Samaria. Utrumque sensum nexit Symmachus dum verit, *peavebit*, id est, ponam peccati luct « Samaria, » ideoque proprie penilebit eam peccati, sed sero.

QUONIAM AD AMARITUDINEM CONCITAVIT (Leo Hebraeus, *exacerbavit*) DEUM SUUM. — Septuaginta : *Et avolat in seipsum, quia restitit contra Deum.* Mira ergo est peccati acerbitas, utpote que Deum benignissimum et dulcissimum amarior et exacerbet.

PARVULI EORUM ELIDANTUR, — id est elidentur, ut habent Hebraea, puta ad saxa et muros, itaque occidentur.

ET FORTE (id est, matres gravidae et prægnantes : ita Hebraea, Septuaginta et Chaldaea) EUS DISCINDANTUR, — id est, discindantur una cum foetu quem utero gestant. Utrumque notat extremam iram, furorem et sevitiâ barbaram hostium Assyriorum, ac consequenter gravissimum scelus Samariae, quod hanc in se Dei iram concitavit. Quodcirca Eliseus prædicens Hazael quod futurus esset rex Syriae, quodque parvulus Israelis elide-

ret, et prægnantes divideret, conturbatus est usque ad suffusionem vultus et flevit, IV Reg. cap. vii, 11. Ita accidisse reipsa Samariae curie est ex hoc oraculo, etiamsi in libris Regum id non narretur.

2. CONVERTERE, ISRAEL, AD DOMINUM. — Nota hic alternantes Dei et Prophete affectus. A minis enim subito transiunt ad blanditias, et ostendant pietatem et clementiam Dei, quae minatur non ut perdat, sed ut corrigat, salvet et ad reducat Israeliam.

Moraliter, nota hic veram et plenam conversionem esse, qua mens a venere, viro alique cupidis, quas prius adambat, aversa, tota convertitur ad Deum, illicque tota copulatur et adheret. Conversio, ait Albertus et ex eo Sanchez hic, est mutatio situs, ut que sinistra sunt, dextra fiat; et contra sinistra, que dextra fuerant; que anteriora, posteriora; que superiora, inferiora. Ad quem locum et gradum nisi pervenerit qui sibi in penitentia nomine gratulatur, sane ad Dominum usque non perveniet. Avarus dextras, anteriores et superiores habuit opes terrenas et carnalicas; sinistras, posteriores et inferiores habuit opes spirituales et celestes; necesse est ut harum situm et ordinem convertat, si Deo placere velit, ut scilicet ad dexteram, ante et superiora loco consistant opes celestes; ad sinistram vero, posteriora et inferiora loco terrestres. Unde S. Gregorius, in lib. I Reg. cap. vii, lib. III : « Perfekte, inquit, convertitur, qui quod semel prave egerat, plangit; quod rursum plangat, ultra non repetit. » Et S. Augustinus, serm. 3 in Dominum. I *Quadrages.*, docet illum non esse conversum, qui priorum vulnorum cicatrices aperit et resuscitat. Idem, lib. VIII *De Gen. ad litter.* cap. XII : « Tota, inquit, hominis actio bona est, converti ad eum a quo factus est, et ab eo justus, pius, sapiens bestiasque semper fieri, non fieri et recedere, sicut a corporis medico sanari et abire. » Cum enim quis sanatus est, recedit a medico, et manet sanus : cum vero quis a peccato sanatur, et convertitur ad Deum, debet semper illi adherere, ac dicere : « mihi autem adherere Deo bonum est : quia ejus presentia iustificatur, et illuminatur, et beatificatur, operante